
Estudis

Joan Salvat-Papasseit i la revista *La Mainada*

PERE MARTÍ I BERTRAN

ORCID: 0009-0005-6506-9337

Institut d'Estudis Penedesencs

pmarti62@xtec.cat

DOI 10.60940/ElsMargesv133np2024id428894

Rebut: 17-8-2023. Acceptat: 11-3-2024.

Resum: Aquest article fixa el corpus d'obra infantil de Joan Salvat-Papasseit. Enumera i comenta tots els textos que la componen, publicats a la revista *La Mainada*, apareguda entre 1921 i 1923. Explica l'aparició dels textos en qüestió, el seu context i la vinculació que mantenen amb la biografia de Salvat-Papasseit. Finalment, dona notícia de les poques reedicions que se n'han fet fins al dia d'avui. A partir de totes aquestes dades, l'article també desfà els nombrosos errors (en els títols, els anys de publicació o els personatges més importants) que la bibliografia comet sovint en fer referència a aquest corpus.

Paraules clau: Joan Salvat-Papasseit, literatura infantil i juvenil, *La Mainada*, Pere Pujol Casademont, Josep Serra Massana, Emili Ferrer.

Joan Salvat-Papasseit and the weekly *La Mainada*

Abstract: The article establishes the corpus of Joan Salvat-Papasseit's works for children. It lists and comments on every text, all published in the weekly *La Mainada* (1921-1923). It explains the circumstances of their publication and their context and links them to the author's biography. Lastly, it mentions their few reeditions so far. In the process, it also corrects the many errors (in the titles, dates of publication or main characters) to be found in the bibliography on the subject.

Keywords: Joan Salvat-Papasseit, children's literature, young adult's literature, *La Mainada*, Pere Pujol Casademont, Josep Serra Massana, Emili Ferrer.

---

1. Introducció

La col·laboració de Joan Salvat-Papasseit amb la revista infantil *La Mainada* (1921-1923) és ben coneguda, ja que la majoria d'estudiosos de la seva obra hi han fet referència. Malgrat tot, aquestes col·laboracions mai no s'han estudiat a fons, ni se n'ha fet un buidatge sistemàtic, cosa que ha provocat més d'una inexactitud i, fins i tot, algunes errades.

Només un parell o tres d'exemples dels més significatius: Joaquim Molas (SALVAT-PAPASSEIT 1978, p. LXXIV) diu textualment: «11 de maig [1923]: Publica la cinquena prosa d'*Els nens de la meva escala* (les cinc, en volum, apareixen el 1926, amb il·lustracions d'Emili Ferrer)». Hem de suposar que amb el terme «cinquena prosa» Molas es refereix al text «Dites d'infant», que va sortir publicat al núm. 101 (11-5-1923, p. 317) de *La Mainada*, però no té en compte ni que «Dites d'infant» no

va sortir sota el títol genèric d'«Els nens de la meva escala» ni que la que pròpiament seria la «cinquena prosa d'*Els nens de la meva escala*» va sortir, amb el mateix títol i la mateixa tipografia de les quatre anteriors, al núm. 23 (11-11-1921, p. 374), signada per Pere Pujol Casademont, com veurem més endavant.¹ Molas tampoc no diu res de la publicació a la revista d'un poema tan conegut com «Pantalons llargs», al qual em referiré en parlar de la poesia de Salvat-Papasseit a *La Mainada*.

Un altre exemple destacat el trobem al volum *Mots-propis i altres proses* (SALVAT-PAPASSEIT 1975, p. 119), en què J. M. Sobré, en parlar d'«Els nens de la meva escala», i en nota a peu, diu textualment: «*Els nens de la meva escala i dites d'infant* [sic], que havien estat publicats periòdicament a “La Mainada”, van ser editats el 1923 (per bé que l'edició no duu cap data) per la Llibreria Nacional Catalana. Tant el llibre com els capítols de “La Mainada” anaven acompanyats d'uns dibuixos d'Emili Ferrer».

Aquesta generalització li fa cometre tres errors. El primer, la unificació dels títols sota els quals es van publicar les proses de Salvat-Papasseit: «Els nens de la meva escala» (1921) i «Dites d'infant» (1923); dos títols independents que ell unifica en un de sol, que no va existir mai, és clar, i que ell mateix separa clarament a l'hora de publicar-los. El segon, l'any de la publicació en volum dels textos per a infants, que és el 1926 i no pas el 1923, com veurem més endavant. I el tercer, fàcilment comprovable anant a les fonts, l'afirmació que les proses de Salvat-Papasseit de *La Mainada* duien il·lustracions d'Emili Ferrer, quan en realitat eren de Josep Serra Massana.

I encara una altra errada destacada la trobem en una edició tan acurada com la que Carme Arenas va fer de l'*Obra Completa* de Joan Salvat-Papasseit (SALVAT-PAPASSEIT 2007, p. 1023 i 1031). De les proses d'«Els nens de la meva escala» diu que havien estat publicades als números 2, 18, 19, 20 i 22, quan al núm. 2 només hi va sortir un poema del poeta barceloní; també diu textualment, millorant l'error de J. M. Sobré sobre els il·lustradors però encara creient-se'l: «Tant el llibre com els lliuraments de *La Mainada* anaven acompanyats d'uns dibuixos, diferents en cada edició, d'Emili Ferrer»; i de «Dites d'infant» només en diu que van ser editades a *La Mainada*, sense cap referència a la data de publicació.

Inexactituds i errades com aquestes, i com d'altres que he trobat en textos, diguem-ne, no tan acadèmics,² han fet que em decidís a fer un buidatge exhaustiu de la

1. Aquesta referència a la «cinquena prosa» ha arribat fins a publicacions ben recents, com per exemple a SALVAT-PAPASSEIT 2019, p. 36-37.

2. També, i només a tall d'exemple, Teresa Duran (2001, p. 46-47), en una ressenya del volum *Els nens de la meva escala* de 1926, diu textualment: «Se hizo con ellas una edición de lujo (1926), homenaje póstumo al poeta, juntando las deliciosas páginas, publicadas en *La Mainada*, bajo el sincero epígrafe de *Els nens de la meva escala*, con otras prosas inéditas, *Dites d'infants* [sic]». Amb la qual cosa hem de deduir que l'autora desconeixia que «Dites d'infant» també havia estat publicat a *La Mainada* i, doncs, era tan poc inèdit com la resta de proses.

Núria Ventura, també en una ressenya del volum *Els nens de la meva escala* de 1926 (2007, p. 89-92), fa el mateix que Joaquim Molas, en qui es devia basar, i hi afirma: «Les primeres quatre proses surten

revista *La Mainada*, per extreure'n totes les publicacions de Joan Salvat-Papasseit, així com les referències a la seva persona, amb la finalitat de fixar d'una manera definitiva el que podem considerar l'obra infantil de Joan Salvat-Papasseit. Alhora, repassaré el recorregut que aquests textos han tingut fins al 2024, centenari de la seva mort, per intentar esbrinar les causes que alguns d'aquests errors esmentats hagin arribat fins avui.

2. La revista *La Mainada*

La Mainada va néixer el 10 de juny de 1921, en ple auge del catalanisme polític i cultural. Es tracta d'una revista infantil d'arrels clarament catalanistes, catòliques i noucentistes pensada per formar i entretenir els infants i els joves de Catalunya, que són considerats i vistos com el futur del país. «El nostre objectiu principal i primordial és *fer catalans bons* [cursiva a l'original]», diu un fullet propagandístic de la revista que es conserva a la Col·lecció Jordi Verrié de la Biblioteca de Catalunya. En són les ànimes Avel·lí Artís i Balaguer (1881-1954) i Joan Laguia i Lliteras (1890-1937), que compten amb un esplet de col·laboradors d'allò més significatiu i amb uns mitjans certament importants per l'època. En part, va néixer per intentar mitigar la influència i el predomini d'*En Patufet* entre els infants i els joves, ja que la revista, nascuda l'any 1904 i ben consolidada a la dècada de 1920, no acabava de fer el pes a una part de la intel·lectualitat, la més propera al Noucentisme, la més urbana, la més oberta a Europa, ja que la considerava excessivament ruralista, popular i localista. És per això que intel·lectuals de la talla de Josep Carner, Carles Riba, Antoni Rovira i Virgili, Marià Manent, Clementina Arderiu, Lola Anglada... hi són presentats com a col·laboradors des del primer número.

publicades a la revista *La mainada* [sic] entre octubre i novembre de l'any 1921, i fins el març de l'any 1923 no es publica la cinquena prosa». Curiosament, aquesta «cinquena prosa», és a dir «Dites d'infant», per a ella era «Un complement no necessari, al meu entendre, per a uns textos tan rodons com els que conformen el llibre».

Al catàleg de l'exposició «Salvat-Papasseit poetavantguardista català» també hi trobem dues errades. En la primera s'afirma que els textos d'«Els nens de la meva escala» i de «Dites d'infants [sic]» estan inspirats en el món de les filles, Salomé i Núria, fet impossible, ja que l'any 1921 la Núria encara no havia nascut; en l'altra s'afirma que les il·lustracions de *La Mainada* també són d'Emili Ferrer (BONET; CREUS 2010, p. 32).

I encara un darrer exemple, en aquest cas del blog *Piscolabis librorum*, dedicat a la difusió del llibre il·lustrat (GALDERICH 2017). En l'article titulat «Els nens de la meva escala (1926) de Joan Salvat-Papasseit i Emili Ferrer, el món infantil del poeta», al costat d'encerts, com la comparació de l'ordre de publicació dels textos a *La Mainada* i a l'àlbum de 1926 o la indicació de la supressió de dedicatòries als textos publicats en aquest àlbum, també hi trobem alguns lapsus i algunes errades: el nom de la filla del poeta segons ell és «Salomenta»; els números de *La Mainada* en què es van publicar els textos són erronis; hi fa algunes afirmacions poc contrastades com «No sabem d'on van sortir les *Dites d'infants* [sic] i per què s'afegiren a un llibre que ja tenia prou unitat» o «Hom ha parlat que el març de 1923, sense concretar el número, va sortir un altre text d'en Salvat-Papasseit publicat a *La Mainada* però l'amic Albert Rossich ha consultat els números d'aquest mes i no ha trobat cap referència al que es comentava».

Els continguts de *La Mainada* els podríem agrupar en quatre grans apartats. El primer inclouria l'editorial i les informacions de la revista, que en marquen clarament la línia i que, al llarg dels tres anys d'existència, compta amb tres redactors en cap: Joan Lagua Lliteras, que signa «El Guia Joan»; Avel·lí Artís i Balaguer, que signa «X»; i Narcís Massó i Valentí (1890-1953), que signa «El Cavaller Sant Jordi». El segon, les seccions de literatura, entre les quals destaquen «El que ens conta l'avi», «Els nostres poetes» o «De les coses que passen», en què col·laboren autors reconeguts de la literatura catalana, tant de la Renaixença, com Àngel Guimerà o Víctor Balaguer, del Modernisme, com poden ser Prudenci Bertrana, Víctor Català o Apel·les Mestres, com, naturalment, del Noucentisme, com ja he dit. El tercer apartat és el de les seccions d'història i coneixements, entre les quals sobresurten els «Fulls de la Història de Catalunya», d'Antoni Rovira i Virgili,³ «Els grans homes de Catalunya», de Francesc Curet (1886-1972), o «Del món de les bèsties», signada majoritàriament per Joan Amades (1890-1959) i dedicada a curiositats del món dels animals. El quart inclou les seccions d'entreteniment, com «Contes i acudits vells i nous», «Jardinet de passatemps», concursos, acudits repartits arreu de la revista, i encara una secció molt innovadora, «Allò que fa riure els altres nois», formada per acudits o vinyetes il·lustrats provinents de revistes infantils d'arreu, amb predomini de les d'origen francès i anglosaxó, sobretot britànic.

3. La poesia de Salvat-Papasseit a *La Mainada*

Al número 1 de la revista *La Mainada* (10-6-1921, p. 2) ja hi trobem la «Primera llista de col·laboradors» formada per vint-i-un dibuixants i quaranta-cinc escriptors, entre els quals hi ha sis dones. Val a dir que al núm. 2 (17-6-1921, p. 18, la numeració de les pàgines és anual) se'n torna a donar la llista, que ha crescut fins als cinquanta-cinc escriptors, entre els quals ja hi trobem Joan Salvat-Papasseit, i fins als vint-i-sis dibuixants, amb Apel·les Mestres (1854-1936) i amb «Amic», pseudònim d'Antoni Muntañola i Carné (1883-1951), com a novetats més remarcables. La propera llista, amb els col·laboradors reals que hi han escrit o dibuixat, la trobem al balanç del primer mig any d'existència, concretament al núm. 31 (6-1-1922, p. 17-18). S'hi esmenten uns cent trenta escriptors i una quarantena de dibuixants, entre els quals, naturalment, torna a aparèixer Joan Salvat-Papasseit.

Aquesta presència, a diferència del que va passar amb altres noms, que no hi van arribar a col·laborar mai o ho van fer molt escadusserament, no és gens gratuïta, perquè al mateix núm. 2, i concretament a la secció «Els nostres poetes» (p. 26), una

3. A partir del juny de 1923 els signa «L'avi Magí», pseudònim de l'historiador Ferran de Sagarra i de Siscar (1853-1939), pare de Josep Maria de Sagarra.

de les poques que es va mantenir al llarg dels tres anys d'existència de la revista, ja hi trobem el primer poema de l'escriptor barceloní, «Pantalons llargs!», al costat de «Tamborinada», de Josep Carner, i de «La mare i l'infant», de Joan Arús. El poema salvatià ja s'havia publicat a *La Revista*,⁴ com han assenyalat Ferran Gadea⁵ i Maria Carme Ribé,⁶ i al volum *L'irradiador del port i les gavines*, cosa que no es fa constar a *La Mainada*, com tampoc no hem trobat reflectit en les edicions posteriors del llibre que també hagués aparegut a *La Mainada*, tret de l'*Obra Completa* editada per Carme Arenas (SALVAT-PAPASSEIT 2007). Hi trobem lleus diferències de puntuació i tres altres diferències significatives: la primera, que a *La Mainada* el títol porta una admiració final, que no trobem en cap de les altres edicions; la segona, que a *La Mainada* no apareix amb cap mena de dedicatòria, mentre que tant a *La Revista* com al llibre el dedica «A J. M. López-Picó»; la tercera, que a *La Mainada* el poema té l'estructura típica del sonet, mentre que a *La Revista* i a *L'irradiador* els dos tercets queden convertits en dues estrofes de quatre i dos versos respectivament, és a dir, segueixen el model de l'anomenat sonet anglès o isabelí. Aquesta estructura és la que es mantindrà en totes les edicions posteriors.

Per trobar un altre poema de Salvat-Papasseit a *La Mainada*, haurem d'esperar fins al calendari de 1923 (p. 62), publicat el desembre del 1922, ja que la col·laboració que, segons sembla, tenia preparada per al Calendari de 1922 va quedar en reserva, com les altres dels col·laboradors més assidus, tal com diu l'editorial del núm. 27 (9-12-1921, p. 435), ja que havien rebut una allau de col·laboracions: «Per de prompte, nosaltres, els de casa, els del nucli de Redacció, cedim les pàgines que podien ocupar els nostres originals, als excelsos col·laboradors que ens honoren amb la seva firma resplendent. El nostre bon director l'Avelí Artís, el nostre estimadíssim historiador Rovira Virgili, el cap de Redacció En Joan Lagua, el secretari Pujol Casademont, el benemèrit Berga i Boada, el simpàtic Rafel Tasis Marca, en Juli [sic] Amades, el del "món de les bèsties", el constant Sabater Oliver, el deliciós Salvat-Papasseit, En Ramón Segarra i el mestre Ignasi Iglesias, després de tenir els originals compostos i corregits, es conformen en publicar-los en els números següents».⁷

4. Concretament surt publicat, juntament amb «Tot l'enyor de demà», al núm. 133, de l'1 d'abril de 1921, p. 101.

5. SALVAT-PAPASSEIT 2005, p. 42. El curador, Ferran Gadea, el dona com a publicat a *La Revista* l'any 1920 i no pas el 1921, i tampoc no diu res de la publicació a *La Mainada*.

6. RIBÉ 1983. A l'apèndix, hi inclou un índex d'autors i d'obres, i a la p. 164 anota «Pantalons llargs» al vol. VII (1921), núm. 133.

7. La pràctica desaparició de les col·laboracions de Salvat durant els anys 1922 i 1923, a excepció del poema publicat al calendari, gosaria dir que té dues raons fonamentals. La primera seria de caire personal: naixement de la segona filla, malaltia i estades freqüents en balnearis. La segona seria de caire literari: Salvat se centra en la seva obra per a adults, que és la que li dona prestigi i li permet uns guanys mínims. A més, a la secció «Els nostres poetes» cada vegada s'hi publiquen més obres de col·laboradors espontanis i menys d'autors reconeguts, potser també per una qüestió crematística.

Es tracta del poema inèdit «Quan sóc a casa», que Tomàs Garcés va publicar i comentar,⁸ sempre esmentant-ne la publicació a *La Mainada*, alhora que en va corregir una errada tipogràfica del primer vers, correcció que han mantingut pràcticament totes les edicions posteriors. És un poema clarament infantil⁹ que, a diferència del primer, no parla de la seva infantesa, sinó de la infantesa de les seves filles, protagonistes de bona part dels textos en prosa que veurem tot seguit, així com de les postals que els va enviar, sobretot a la Salometa, i que va recollir i estudiar Amadeu-J. Soberanas i Lleó (SALVAT-PAPASSEIT 1986).

4. La prosa de Salvat-Papasseit a *La Mainada*

Si bé les col·laboracions en vers signades per Salvat-Papasseit a *La Mainada* van ser certament minses, i potser per això van passar força desapercebudes, no és pas el cas dels textos en prosa, que han estat força reproduïts i fins i tot comentats. N'hi va publicar cinc: al núm. 18 (7-10-1921, p. 294), al 19 (14-10-1921, p. 312), al 20 (21-10-1921, p. 327), al 22 (4-11-1921, p. 359) i al 101 (11-5-1923, p. 317).

Els quatre primers es publiquen sota una mateixa capçalera, titulada «Els nens de la meva escala», tancada en un rectangle, que també inclou dues carones de nenes, i que es mantindrà en els quatre lliuraments del 1921. Cada col·laboració consta d'un conjunt de proses breus, de mida diversa, que expliquen alguna anècdota d'infants de menys de sis anys que, se suposa pel títol, formen part del veïnatge de l'escala del poeta.

El primer text, el del núm. 18, és el que en té més, cinc: les dues primeres les protagonitza la Salometa, la filla del poeta, «una nena menuda, menuda, però com l'argent viu de bellugadissa i gosada»; la tercera, l'August, «un nen de cinc anys que viu al tercer pis»; la quarta, en Lluís, que «és un nen que sortirà amb la seva sempre que s'ho proposi»; i la cinquena, en Ricarditu, el fill de la portera, que són una família de Múrcia, «bona gent, això sí». Com deixa entreveure aquest primer text, hi ha la voluntat d'explicar successivament més anècdotes d'aquests personatges, ja que en una de les proses es diu: «A l'August anireu coneixent-lo».

El text del núm. 19 només el formen dues proses, relativament llargues en comparació amb les anteriors, protagonitzades per la Salometa i per en «Ricardet, a qui anomenarem des d'ara amb aquest nom, perquè si el volem nostre és per lo espavilat».

8. El reproduceix sencer a l'article «Salvat-Papasseit i el mite de la infantesa» (GARCÉS 1972, p. 55-56) i, naturalment, a l'edició *Poesies* (SALVAT-PAPASSEIT 1962, p. 347).

9. L'antologia per a infants titulada *Poesies* (SALVAT-PAPASSEIT 1991) s'obre amb aquest poema, però, incomprendiblement, canvia la distribució dels versos de l'original i el converteix en un poema de tres estrofes de cinc versos cadascuna. A més, no fa la correcció del primer vers proposada per Tomàs Garcés i acceptada en la resta d'edicions.

El text del núm. 20 consta de tres proses, les dues primeres, protagonitzades per dos infants ben coneguts dels lectors, en Lluís i la Salometa, mentre que a la tercera se n'hi introdueix un de nou, en Miquelet, «un nen tant colrat i tant ros de cabell que sembla un bocinet de la nostra bandera».

Al del núm. 22, hi trobem quatre proses, la primera i la darrera protagonitzades per la Salometa, que també intervé en la segona, ja que va de visita a la casa de la Montserrat i en Jordi, del quart pis, que han tingut un germanet, on coincideix amb la resta d'infants de l'escala, entre els quals hi ha l'Anna Maria, que apareix per primera vegada i que protagonitza la tercera prosa: «té quatre anys i és una nena mimada, mimada, amb totes les joguines d'aquest món i un bé de Déu de vestidets i de sabatetes que sembla una reineta».

La cinquena col·laboració, la del 1923, podríem dir que només comparteix amb les anteriors, a part d'alguns aspectes formals (també la formen cinc proses breus, però aquí separades per tres asteriscs cada una; té dedicatòria a sota del títol i la signatura «J. SALVAT-PAPASSEIT» al final del text), el fet de tenir la Salometa, a punt de fer quatre anys, com a protagonista, si bé comparteix el protagonisme amb la seva germaneta Núria, de quinze mesos. No hi ha capçalera, només el títol en majúscules i una sanefa que encapçala la pàgina; han desaparegut la resta de personatges, ja que a la primera prosa ja ens diu que viuen en una caseta amb hort, des del qual «s'albira el Montseny»,¹⁰ i no hi ha il·lustracions, ni al text ni al títol.

Les quatre primeres col·laboracions, a més de la capçalera, comparteixen onze petites il·lustracions, distribuïdes de manera diferent (3, 2, 2 i 4, respectivament), de base clarament realista i de línia clara, molt habitual en dibuixants del moment com Lola Anglada, Josep Serra Massana, Junceda, Joan Llaverias... La majoria (set del total) són de la Salometa, tot i que també hi trobem representats, en una ocasió cadascun, en Ricardet, en Lluís, la Montserrat i l'Anna Maria, així com el cavall de cinc potes que l'August dibuixa a la prosa que protagonitza. Totes, menys una, apareixen sense signar, però per l'estil podem deduir que són del mateix autor que les cares de la capçalera; la signada, que trobem al núm. 20, és la d'en Lluís, i ens permet d'identificar-ne l'autor, ja que porta una signatura minúscula (JSM) i l'estil ens confirma que es tracta de Josep Serra Massana (Igualada, 1896 - Barcelona, 1980), col·laborador habitual de la revista, com per exemple a la portada del núm. 22 (4-11-1921), en què apareixen tres nenes que ens recorden molt les que il·lustren els textos salvatians, signada JSerraM.¹¹

Aquestes quatre col·laboracions encara tenen una altra característica en comú: totes porten una dedicatòria que, com veurem, s'ha suprimit en les edicions posteriors. La primera, «A l'Aneta Badiella i Carné».¹² La segona, «Als nens de les escoles Do-

10. Salvat-Papasseit i la família s'havien traslladat, l'any 1923, a una torreta d'Horta, com ha assenyalat, entre altres, Joaquim Molas (SALVAT-PAPASSEIT 1978, p. LXXIII).

11. Val a dir que en altres ocasions, i a *La Mainada* mateix, també signa J Serra o J Serra Masana.

12. Es tracta de la filla de l'industrial, polític i mecenes Emili Badiella i Ribas (Terrassa, 1875-1929),

mèneh, de Gràcia». ¹³ La tercera, «A Núria Miquel-Laporta». ¹⁴ La quarta és familiar: «A la meva nebodeta Esther». La cinquena, de 1923, també en té i està dedicada, a sota del títol «Dites d'infant», «A la nena pubilla de Josep Maria Junoy, de tan quieta, dolça com un estel molt pà·llid». ¹⁵ A diferència de les anteriors, aquesta dedicatòria s'ha mantingut en totes les edicions posteriors de «Dites d'infant», excepte a l'edició de SALVAT-PAPASSEIT 1979b.

Tots cinc textos, és clar, comparteixen la signatura de l'autor, que apareix sempre al final, en versaleta, però amb la curiositat que en els dos primers i en el cinquè és «J. SALVAT-PAPASSEIT», mentre que al tercer i al quart (hem de suposar que per una errada tipogràfica) és «J. SALVAT PAPASSEIT», sense el guió, un guió que també desapareix a l'índex del Calendari de 1923 (p. 191).

Aquests cinc textos infantils en prosa es van recopilar pocs anys després de la mort del poeta (succeïda l'agost de 1924), com a homenatge a la seva figura i com a reivindicació i difusió de la seva obra. Concretament, l'any 1926, tot i que sense datar, la Llibreria Nacional Catalana, que el poeta havia dirigit, va publicar, amb impressió de Joaquim Horta i Boadella (Barcelona, 1878-1956), amic del poeta, l'àlbum *Els nens de la meva escala*, amb il·lustracions d'Emili Ferrer, també amic de Salvat. El llibre té un format horitzontal (25,5 × 21,5 cm.) enquadernat en cartoné i conté totes les proses que Salvat va publicar a *La Mainada*, tant les de la capçalera «Els nens de la meva escala» com les de «Dites d'infant», que s'hi afegeixen al final, tots dos títols amb el mateix cos de lletra i doble subratllat.

A part de les il·lustracions, que comentaré tot seguit, hi trobem dues diferències respecte de les proses originals: la primera, que els curadors no van respectar l'ordre en què van sortir publicades a *La Mainada*; la segona, que es van fer alguns canvis significatius al text, sobretot pel que fa a la supressió de castellanismes, tant lèxics com morfosintàctics. Hi ha un canvi, però, que va més enllà, ja que se'n substitueix un fragment significatiu, sia perquè es va considerar políticament incorrecte sia per la censura que imposava la dictadura de Primo de Rivera. El fragment és el següent:

a qui Salvat-Papasseit també va dedicar alguns textos, com el volum *La gesta dels estels* (1922) i el poema «Nadal», de *L'irradiador del port i les gavines* (1921), volum que n'inclou un altre, «Els tres Reis de l'Orient», de dedicat al fill, Elias Badiella.

13. Les escoles van ser fundades l'any 1901 per Adela Domènech i el seu marit, Josep Maria Llinàs. L'any de la dedicatòria les dirigia el pedagog Artur Martorell i Bisbal (Barcelona, 1894-1967), un dels grans renovadors de l'ensenyament català. A més, uns alumnes de l'escola li van fer una entrevista per al butlletí *Escola*. Va sortir publicada al núm. 4 (gener 1920) i la podem llegir a SALVAT-PAPASSEIT 2019, p. 128-130.

14. Es tracta de la filla del sastre Antoni Miquel, que va tenir un paper important en les entitats culturals de la Barceloneta.

15. Suposem que es refereix a Josefina Junoy (1917-1928), filla del primer matrimoni del poeta i periodista Josep Maria Junoy i Muns (Barcelona, 1887-1955), a qui Salvat va publicar *Poemes & Cal·ligrames* a la Llibreria Nacional Catalana (1920), ja que la qualifica de «pubilla»; tot i que també es podria referir a Montserrat Junoy i Ricart (1921-2007), filla del segon matrimoni.

Quan ha entrat la Salometa, ja hi havia qui sap les visites. En Ricardet, l'August, en Lluís, l'Anna Maria, en Miquelet i una nena castellana, si fa no fa com la Salometa, però a qui la nostra nena no entén, perquè a vint-i-nou mesos no hi ha cap català que entengui l'espanyol.

Aquest text, a l'edició del 1926 es converteix en:

Quan ha entrat la Salometa, ja hi havia qui sap les visites. En Ricardet, l'August, en Lluís, l'Anna Maria, en Miquelet i una nena castellana, si fa no fa com la Salometa, però a la qual la nostra nena no entén, perquè a vint-i-nou mesos no hi ha cap nena que entengui altra llengua que la de la mareta.¹⁶

Enlloc no he trobat els motius dels canvis, ni qui els va autoritzar. Però és evident que Salvat-Papasseit no hi va poder donar el vistiplau, ja que havia mort un parell d'anys abans. I també és clar que tant els textos nous com la nova distribució es van considerar «canònics», i totes les publicacions posteriors, tant les adreçades als infants com als adults, els han seguit, per molt que no ho reconeguin en alguns casos, com veurem. La raó fonamental, a parer meu, és que cap dels recopiladors posteriors va anar a les fonts, és a dir, a la revista *La Mainada*.

Les il·lustracions del llibre, com he apuntat, es van encarregar al dibuixant, decorador i escenògraf Emili Ferrer i Espelt (Barcelona, 1899-1970) –amic de Salvat-Papasseit, a qui ja havia fet un exlibris–, que era col·laborador de la revista *D'Ací i D'Allà* i que ja havia il·lustrat altres obres infantils, com, per exemple, *El cavall volador* (Editorial Catalana, 1922). El conjunt està format per tres il·lustracions de pàgina en què apareix la Salometa (bevent a galet d'un cantiret, a la seva habitació i en una escala amb un altre nen), més dotze de petites que, com ja havia fet Serra Massana a la revista, reproduïxen els infants protagonistes de les proses, amb domini clar de la Salometa, així com el cavall de cinc potes de l'August. Totes il·lustren «Els nens de la meva escala», i cap «Dites d'infant».

L'estil de les il·lustracions de Ferrer l'ha analitzat amb encert Albert Domènech i Alberdi (GALDERICH 2017):

16. Tots aquests canvis no solament no s'indiquen, sinó que a la pàgina de crèdits hi ha una nota que pot resultar equívoca i que segurament ha provocat errors en edicions posteriors, ja que diu textualment: «Aquest llibre es publica conservant la forma i ortografia dels originals apareguts en *La Mainada*». Sobta pels canvis lingüístics, però també perquè la primera prosa publicada a la revista era una presentació de la Salometa, la filla del poeta i principal protagonista de les proses. A l'edició de 1926, el text de presentació passa a ser el tercer, mentre que el dedicat a en Lluís ocupa el primer lloc, i fins i tot un text protagonitzat per la Salometa i el seu gatet, publicat originàriament al tercer lliurament, al del núm. 20 de la revista, hi passa al davant.

En el cas concret d'*Els nens de la meva escala* va optar per prescindir de l'estètica decò i de la de Serra Massana per a optar per una escenografia infantil molt propera al lirisme, encara que una mica més naïf, del Torné Esquius d'*Els dolços indrets de Catalunya* (1910). Les il·lustracions juguen amb l'infantilisme del traç i a mostrar els nens gairebé com unes nines pepes, amb l'emmarcament de les tres escenes principals i l'aplicació de tints planes i colors intensos per a reflectir precisament el món dels nens que descriu Salvat-Papasseit.

5. Dues anècdotes d'*Els nens de la meva escala*

Al núm. 23 (11-11-1921, p. 374), amb el mateix títol i capçalera dels quatre textos anteriors, apareix una nova col·laboració d'«Els nens de la meva escala» que té les mateixes característiques tipogràfiques i formals (proses breus introduïdes per una caplletra, dedicatòria sota la capçalera, signatura al final en versaleta...), però sense il·lustracions. De seguida, però, ens adonen que no té res a veure amb les anteriors, ja que la signatura és de PERE PUJOL CASADEMONT, la dedicatòria és «Amb tota la devoció a En J. Salvat-Papasseit» i el contingut només s'hi assembla en el fet que els protagonistes també són infants, tots diferents dels presents als textos salvatians, dels quals també s'explica alguna anècdota. L'estil, però, canvia radicalment: més moralitzant, menys col·loquial i menys poètic, amb molts més diminutius. Aquesta cinquena prosa encapçalada amb el títol «Els nens de la meva escala» no s'ha inclòs, naturalment, en cap de les edicions posteriors de l'obra de Salvat-Papasseit. Alguns estudiosos l'han esmentada, d'altres l'han ignorada, però el cert és que ha provocat més d'un malentès. Qui era aquest Pere Pujol Casademont? Doncs, és clar, un col·laborador, força habitual, de *La Mainada*, en la qual publica tant poemes com textos en prosa des dels primers números.¹⁷

La segona anècdota no té res a veure amb *La Mainada*, però sí amb l'obra de Salvat-Papasseit. El número 751 de la «Col·lecció En Patufet» publica *Els nens de la meva escala*, signat «Josep Mª Salas Julià»,¹⁸ sense cap mena de referència als textos salvatians, però clarament inspirat en aquests, tant des d'un punt de vista formal (cinc

17. Concretament el primer poema, «La nena captaire», apareix al núm. 5 (8-7-1921, p. 77), mentre que la primera prosa precisament és la que dedica a Salvat-Papasseit. La segona és ben diferent i apareix al núm. 27 (9-12-1921, p. 436): «Rondalla d'un gat que volia anar a Roma a menjar coca». A més, a *La Mainada* va ocupar el càrrec de secretari, com ens informa l'editorial del núm. 27 (9-12-1921, p. 435). També va col·laborar amb altres revistes catalanistes com *Flames Noves* (1921-1930) o *Juventut Catalana* (1924-1925), que va dirigir. Va néixer i va morir a Sant Feliu de Guíxols (1901-1965) i va ser conegut sobretot per l'informe d'urgència sobre el patrimoni gironí del 5-8-1936, que ha estudiat a fons Joaquim Nadal i Farreras (vegeu el *Bulletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. xxix, 2018, p. 267-278) i per la sèrie Album Meravella, que va dirigir i editar.

18. De Josep Maria Salas Julià ara com ara només n'he pogut localitzar diverses col·laboracions a la «Col·lecció En Patufet» (1912-1938) i a la revista *Juventut Catalana* (1924-1925).

proses breus, dedicatòria, signatura final amb versaleta...) com, sobretot, pels continguts (els protagonistes són infants que viuen a la mateixa escala, dels quals se'n expliquen algunes anècdotes, per exemple, una de protagonitzada, com en una de les proses salvatianes, per una nena amb un cantiret de llauna), i fins i tot per alguns recursos estilístics, com ara l'ús del llenguatge infantil en els protagonistes més petits. El volumet, com tots els de la col·lecció, només té una il·lustració de coberta, en aquest cas obra d'Opisso, que tria l'anècdota del cantiret, com també la va triar Emili Ferrer per a una de les seves il·lustracions de l'àlbum del 1926. La dedicatòria és «A la bondadosa senyora Jeanne Lakanal, de Bascompte ben afectuosament».¹⁹

6. Les edicions posteriors dels textos en prosa salvatians de *La Mainada*

La prosa infantil salvatiana, com la resta de la seva obra (tant la prosa com la poesia per a adults), va restar en l'oblit més absolut durant quaranta anys ben bons. Les raons són prou conegudes i, per tant, no m'hi estendré: d'una banda, la repressió del règim franquista sobre la llengua i la cultura catalanes, que va afectar especialment l'escola i el món dels infants; de l'altra, les modes literàries, que van fer que Salvat-Papasseit no tornés a la palestra fins que el realisme històric hi va anar prenent carta de naturalesa a partir de la dècada de 1960. Aquest fet, transcendental en la recuperació de l'obra de Salvat-Papasseit,²⁰ va despertar també l'interès dels estudiosos de la literatura infantil, i així, a partir de la dècada de 1970 van començar a aparèixer alguns estudis i noves edicions de la prosa per a infants de Salvat-Papasseit.

El primer estudi de la prosa infantil salvatiana, i un dels més rigorosos dels publicats fins ara, és l'article titulat precisament «Els nens de la meua escala» de Teresa Rovira (1974): hi data les diverses publicacions, en cita fragments, n'analitza el realisme o la possible fantasia d'alguns personatges... A més, permet de datar correctament l'edició de la Llibreria Nacional Catalana l'any 1926,²¹ que tants dubtes ha creat, perquè no porta data d'edició i perquè Tomàs Garcés, a l'article «Salvat-Papasseit i el mite de la infantesa», apunta que podria ser del 1923 o del 1924 (GARCÉS 1972, p. 51). Posteriorment, se n'han publicat algunes observacions breus i algunes ressenyes, que comento

19. De la Sra. Jeanne Lakanal només n'he pogut trobar, ara com ara, que es va casar amb Joan Bascompte i que va ser mare del prestigiós doctor Francesc Bascompte Lakanal i de Pepita Bascompte Lakanal, casada amb el també doctor Santiago Tiffon.

20. Només a tall d'exemple, ja que l'obra per a adults de Salvat-Papasseit ja ha estat molt estudiada i no és l'objectiu d'aquest article, recordaré que l'any 1962 Ariel va publicar el volum *Poesies*, amb una introducció de Joan Fuster, edició que Joaquim Molas amplià i prologà l'any 1978; i encara, a partir de la dècada de 1970, es van popularitzar els nombrosos muntatges teatrals, com poden ser els de Ricard Salvat, i les musicacions de poemes, com les d'Ovidi Montllor o Joan Manuel Serrat.

21. La raó fonamental és l'article de Tomàs Garcés titulat «Salvat-Papasseit i els infants», publicat a *La Publicitat* (1-1-1927), p. 1, ja que hi comenta el «nou llibre pòstum del poeta de “La rosa als llavis”», que no és altre, com deixa clar a l'article i en nota a peu de pàgina, que l'àlbum il·lustrat per Emili Ferrer.

breument a la segona nota a peu de pàgina i que demostren que cap no havia anat a les fonts, a la revista *La Mainada*.

Les edicions posteriors de la prosa infantil salvatiana tenen un veritable boom a la dècada de 1970. La primera que n'he localitzat és la que J. M. Sobré (SALVAT-PAPASSEIT 1975) va incloure al volum *Mots-propis i altres proses*, que ja he comentat breument, i que, naturalment, prescindeix de les il·lustracions, però que, com es veu clarament, va seguir l'edició il·lustrada per Ferrer de 1926, perquè en conserva l'ordre.

La segona és una edició facsímil publicada per Leteradura l'any 1979, que a la pàgina de crèdits manté la nota de l'edició de 1926 i n'hi afegeix una altra que diu: «El present volum és un facsímil del llibre editat per la Llibreria Nacional Catalana i un grup d'amics d'en J. Salvat Papasseit [*sic*] com homenatge al poeta suara mort. Era l'any 1926».

La tercera és una edició de bibliòfil, també de 1979, publicada per Negre Impressor, amb gravats i dibuixos de la doctora en Belles Arts Cecília Vidal Maynou (Barcelona, 1940). Es basa, com apunta en una nota introductòria, en el text de Josep M. Sobré, i comet el mateix error d'atribuir a Emili Ferrer tant els dibuixos de *La Mainada* com els de l'edició de la Llibreria Nacional Catalana; sí que en corregeix l'any d'edició, que situa el 1925, i a més hi inclou el poema «Quan sóc a casa».

La quarta, la trobem a les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, també l'any 1979, i enceta la col·lecció infantil «Llibres del Sol i de la Lluna», amb el títol *Els nens de la meva escala i dites d'infant*; només varia respecte de les anteriors pel que fa a les il·lustracions, que aquí són de Montserrat Tobella (Barcelona, 1957), que també en dedica dues a «Dites d'infant».

Els estudis i les publicacions de l'obra infantil salvatiana s'aturaran en sec fins ben entrat el segle XXI. Les raons d'aquest diguem-ne oblit o parèntesi són diverses, però en destacaria tres: en primer lloc, la moda preponderant en literatura infantil, que cada vegada s'allunya més del realisme i se centra més en la fantasia; en segon lloc, el fet que l'obra infantil de Salvat no entrés en el circuit escolar de Primària, com sí que va entrar a Secundària i Batxillerat la considerada d'adults; en tercer lloc, el fet que la poesia pròpiament infantil fos tan minoritària en el conjunt de la seva obra i que la prosa és considerés difícil per a un públic infantil sense una adaptació a fons.

Així, la cinquena reedició de la prosa infantil salvatiana la trobem al volum *Obra completa. Poesia i prosa* (SALVAT-PAPASSEIT 2007), que reproduïx l'edició de 1926, amb dibuixos i tot (p. 437-458).

La sisena forma part d'una antologia de la Col·lecció «Tant de gust...» de llibres de lectura fàcil (SALVAT-PAPASSEIT 2013), que reproduïx uns quants poemes i una única prosa d'*Els nens de la meva escala*, la de la Salometa que ja coneix la lletra A, amb dues il·lustracions de Riki Blanco (p. 52-55). A la nota introductòria a l'esmentada prosa (p. 51), també hi cometen l'error d'atribuir els dibuixos de *La Mainada* a Emili Ferrer i de dir que *Els nens de la meva escala* són per a les dues filles del poeta.

La setena, és d'una edició multimèdia adaptada per la professora Mariela Heredia Regolini, amb il·lustracions de Maria Corte, publicada per Criteri Digital i Multimedia SL l'any 2015.

L'any 2024, proclamat per la Generalitat de Catalunya «Any Salvat-Papasseit», s'anuncien un bon nombre de noves edicions, sobretot de l'obra per a adults.²² Pel que fa a l'obra infantil, hem de destacar dos nous títols, tots dos publicats per l'editorial vilanovina El Cep i la Nansa: una antologia titulada *Joan Salvat-Papasseit*, a càrrec de Pep Molist i il·lustrada per Christian Inaraja, i una edició de l'obra infantil publicada a *La Mainada* a càrrec de qui signa, Pere Martí i Bertran, i il·lustrada per Maria Espluga.

Com a anècdota final, cal apuntar una edició frustrada del dibuixant Edu Blanch que explica, al seu blog *Tacant papers*, que va fer uns grafits que havien d'acompanyar una nova edició d'*Els nens de la meva escala*, però que no es va arribar a publicar mai. Se'n donen dues mostres en què apareixen l'August amb el seu cavall de cinc potes i en Ricardet de la prosa en què volia ser «guerrero» (BLANCH 2006).

7. Conclusions

Podem concloure que l'obra infantil de Salvat-Papasseit es redueix als textos que va publicar a la revista *La Mainada*, per molt que altres poemes seus s'hagin utilitzat en llibres de text o en antologies escolars o infantils. En concret, consta de dos poemes («Pantalons llargs!» i «Quan sóc a casa») i d'un conjunt de proses poètiques breus que va agrupar en dos grans blocs: «Els nens de la meva escala» (1921) i «Dites d'infant» (1923). Tant els poemes com les proses s'han reproduït repetidament en publicacions molt diverses, però gairebé mai no s'ha tingut en compte l'edició de *La Mainada*, la qual cosa ha provocat nombroses inexactituds i fins i tot errades considerables. Les errades referides a les proses poètiques han estat molt variades (il·lustradors, títols, ordre de les proses, anys de publicació, personatges més importants que les protagonitzen...) i s'han anat perpetuant al llarg dels anys. Aclarir-les ha estat l'objectiu principal d'aquest article, i per això les he anotades i comentades, sempre en contrast amb la primera versió, la publicada a *La Mainada* en vida del poeta. Una primera versió, sobretot la de les proses poètiques, que valdria la pena recuperar i posar a l'abast, no només dels estudiosos de l'obra del poeta barceloní, sinó també d'aquells per als quals va ser escrita: la mainada o, si ho preferiu, el lector infantil.

22. Vegeu la pàgina web de l'Any Salvat-Papasseit: <<https://cultura.gencat.cat/ca/temes/commemoracions/2024/anysalvatpapasseit/inici>> [Consultat l'1-3-2024].

Bibliografia

E. BLANCH, 2006: «Els Nens de la Meva Escala», *Tacant papers*, <<http://edublanch.blogspot.com/2006/12/els-nens-de-la-meva-escala.html>> [Consultat el 2-1-2024].

P. BONET; M. CREUS (ed.), 2010: *Salvat-Papasseit poetavantguardistacatalà*, Barcelona: Edicions 62.

C. CORRERO, 2015: «Els nens de la meva escala», *Faristol*, <<https://www.clijcat.cat/faristol/critica/Els-nens-de-la-meva-escala>> [Consultat el 2-1-2024].

T. DURAN, 2001: «Mirada poética sobre la vida infantil», *CLIJ*, núm. 140, juliol-agost, p. 46-47 <https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=2000628047> [Consultat el 2-1-2024].

GALDERICH [pseudònim d'A. DOMÈNECH I ALBERDI], 2017: «Els nens de la meva escala (1926) de Joan Salvat-Papasseit i Emili Ferrer, el món infantil del poeta», dins *Piscolabis librorum*, <<http://librorum.piscolabis.cat/2017/01/els-nens-de-la-meva-escala-1926-de-joan.html>> [Consultat el 2-1-2024].

T. GARCÉS, 1972: *Sobre Salvat-Papasseit i altres escrits*, Barcelona: Selecta.

M. C. RIBÉ, 1983: *La Revista (1915-1936). La seva estructura. El seu contingut*, Barcelona: Barcino, 1983.

T. ROVIRA, 1974: «Els nens de la meva escala», *Serra d'Or*, núm. 179, agost, p. 23-25.

J. SALVAT- PAPASSEIT, 1926: *Els nens de la meva escala*, il·lustracions d'E. Ferrer, Barcelona: Llibreria Nacional Catalana.

J. SALVAT- PAPASSEIT, 1962: *Poesies*, Barcelona: Ariel.

J. SALVAT- PAPASSEIT, 1975: *Joan Salvat-Papasseit mots-propis i altres proses*, ed. J. M. Sobré, Barcelona: Edicions 62.

J. SALVAT- PAPASSEIT, 1978: *Joan Salvat-Papasseit, poesies*, ed. J. Molas, Barcelona: Ariel.

J. SALVAT- PAPASSEIT, 1979a: *Els nens de la meva escala*, Barcelona: Leteradura [Facsimil de l'edició publicada per la Llibreria Nacional Catalana el 1926].

J. SALVAT- PAPASSEIT, 1979b: *Els nens de la meva escala*, il·lustracions de M. Tobella, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

J. SALVAT- PAPASSEIT, 1979c: *Els nens de la meva escala. Dites d'infant*, gravats i dibuixos de C. Vidal Maynou, Barcelona: Negre impressor.

J. SALVAT- PAPASSEIT, 1986: *Postals a les filles*, ed. A. J. Soberanas i Lleó, Barcelona: La Magrana.

J. SALVAT- PAPASSEIT, 1991: *Poesies*, il·lustracions d'A. Ballester, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

J. SALVAT- PAPASSEIT, 2005: *L'irradiador del port i les gavines*, ed. F. Gadea, Barcelona: Proa.

J. SALVAT- PAPASSEIT, 2007: *Obra completa. Poesia i prosa*, ed. C. Arenas, Barcelona: Galaxia Gutenberg / Cercle de Lectors.

J. SALVAT-PAPASSEIT, 2013: *Tant de gust... Senyor Salvat-Papasseit*, ed. M. C. Bernal; C. Rubio, il·lustracions de R. Blanco, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

J. SALVAT-PAPASSEIT, 2019: *L'incendiari de mots. Cartes inèdites, articles i poemes esparsos*, ed. F. Aisa; M. Vidal, Tarragona: Lo Diable Gros.

[SENSE SIGNAR]: «Els nens de la meva escala. Salvat-Papasseit», dins <<http://www.xtec.cat/~malons22/personal/papasseitescala.htm>> [Consultat el 2-1-2024].

N. VENTURA, 2007: «Salvat-Papasseit, Joan. *Els nens de la meva escala* (1926)», dins M. BARÓ; T. COLOMER; T. MAÑÀ (coords.), *El patrimoni de la imaginació: llibres d'ahir per a lectors d'avui*, Palma: Institut d'Estudis Balearics, p. 89-92.